

РИЗИКООРІЄНТОВАНИЙ НАГЛЯД ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Артем Самвелович САРУХАНЯН,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Сучасний розвиток фінансового сектору та глобалізація банківських ринків висувають високі вимоги до ефективності банківського нагляду. Традиційні підходи [1, 2], що спиралися на формальні нормативні вимоги, уже не забезпечують належного рівня стабільності та стійкості банківських установ. У цих умовах особливої актуальності набуває ризикоорієнтований нагляд [3], який передбачає комплексну оцінку потенційних загроз діяльності банків, інтеграцію якісних і кількісних показників, а також активне використання технологічних інструментів моніторингу. Наведений підхід дозволяє своєчасно ідентифікувати проблемні установи, зменшувати системні ризики та підвищувати довіру до фінансової системи з боку державних органів, інвесторів і споживачів фінансових послуг.

Актуальність дослідження ризикоорієнтованого нагляду в Україні зростає на тлі реформування банківського сектору та інтеграції національної системи регулювання у міжнародні стандарти [4]. Питання адміністративно-правового забезпечення контролю за банківською діяльністю стає визначальним, оскільки саме правова визначеність, чітке регулювання повноважень органів нагляду та застосування ефективних санкцій створюють передумови для стабільності фінансової системи. Недосконалість законодавчих і процедурних механізмів може призводити до регуляторних перекосів, дублювання функцій та зниження ефективності контролю, що, у свою чергу, підвищує ризики кризових явищ у банківському секторі.

Водночас міжнародний досвід, зокрема практики США [5], Великої Британії [6] та Європейського Союзу [7], свідчить, що ефективність нагляду забезпечується через поєднання централізованої координації, диференційованої оцінки ризиків, технологічної підтримки супервізії та чітких процедур регулювання. Адаптація цих принципів до українського контексту вимагає систематичного аналізу адміністративно-правових інструментів, їх удосконалення та впровадження механізмів раннього попередження і взаємодії між органами контролю. Саме комплексне поєднання ризикоорієнтованого підходу та правового забезпечення створює передумови для підвищення ефективності банківського нагляду та довгострокової стабільності фінансової системи України.

Ризикоорієнтований нагляд є сучасним підходом до регулювання банківської діяльності, який фокусується на оцінці та управлінні ризиками, що виникають у діяльності банків. Застосування цього підходу надає можливість ефективно розподіляти ресурси наглядових органів, зосереджуючи увагу на банках та операціях, які несуть найбільший ризик для фінансової стабільнос-

ті. В Україні Національний банк України активно впроваджує ризикоорієнтований нагляд, адаптуючи міжнародні стандарти до національних умов. Зокрема, застосовуються методи оцінки ризиків, що дозволяють виявляти потенційні загрози на ранніх стадіях та вживати превентивних заходів. Це включає використання внутрішніх рейтингів, аналізу фінансових показників та стрес-тестування.

Адміністративно-правові інструменти регулювання банківської діяльності в Україні базуються на законодавчих актах, таких як Закон України «Про банки і банківську діяльність» [8] та нормативно-правових актах Національного банку України. Ці інструменти визначають права та обов'язки банків, порядок нагляду та відповідальність за порушення. Вони включають вимоги до капіталу, ліквідності, корпоративного управління та внутрішнього контролю. Завдяки цим інструментам забезпечується стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів.

Впровадження ризикоорієнтованого нагляду в Україні сприяє підвищенню ефективності нагляду та зниженню адміністративного навантаження на банки. Це надає змогу зосередити зусилля на найбільш значущих ризиках, що мають потенціал для системних наслідків. Однак для досягнення максимального ефекту необхідно постійно вдосконалювати законодавчу та нормативну базу, інтегруючи передовий міжнародний досвід та адаптуючи його до національних реалій.

Успішне поєднання ризикоорієнтованого нагляду з ефективними адміністративно-правовими інструментами створює умови для стабільного розвитку банківської системи України, підвищення її стійкості до зовнішніх та внутрішніх шоків та забезпечення довіри з боку міжнародних інвесторів і партнерів.

Удосконалення законодавчої та нормативної бази у сфері ризикоорієнтованого нагляду за банківською діяльністю в Україні є необхідною умовою підвищення ефективності регуляторної системи та забезпечення фінансової стабільності. Передусім доцільним є внесення змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» у частині чіткішого визначення ризикоорієнтованого підходу як базового принципу банківського нагляду. Це дозволить закріпити на рівні закону поняття «ризик-профілю банку», «системного ризику» та «стрес-тестування» як ключових елементів процесу оцінки стійкості фінансових установ. Таке нормативне уточнення сприятиме посиленню правової визначеності та забезпечить уніфіковане тлумачення положень регуляторами, банками та судовими органами.

Другим напрямом удосконалення має стати розроблення комплексного підзаконного акту Національного банку України, який би регламентував порядок проведення оцінки ризиків банків, методологію раннього виявлення загроз та механізми їх мінімізації. Доцільно передбачити створення єдиної електронної платформи збору, обробки та аналізу звітності банків (наприклад, SupTech-системи), що забезпечить автоматизацію наглядових процесів, уніфікацію форматів даних і підвищення прозорості контролю. Така інфраструктура надасть можливість оперативно реагувати на відхилення від нормативних показників і виявляти системні ризики в реальному часі, що особливо важливо в умовах цифровізації фінансового сектору.

Крім того, варто законодавчо закріпити механізми міжвідомчої координації між Національним банком України, Міністерством фінансів, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб та Державною службою фінансового моніторингу. Запровадження міжінституційного координаційного комітету з питань фінансової стабільності сприятиме узгодженню макро- і мікропруденційних рішень, уникненню дублювання повноважень і підвищенню ефективності кризового реагування. Також доцільно передбачити створення правового механізму обов'язкової публікації результатів стрес-тестування у стандартизованій формі, що забезпечить більшу відкритість та підзвітність регулятора перед суспільством і ринком.

Отже, удосконалення нормативної бази має відбуватися у напрямі гармонізації з міжнародними стандартами, зокрема, Базельськими принципами ефективного банківського нагляду, рекомендаціями Європейського банківського управління та практиками Європейського центрального банку. Інтеграція таких стандартів дозволить Україні посилити свою участь у глобальній фінансовій архітектурі, підвищити довіру іноземних інвесторів і забезпечити сталий розвиток банківського сектору на засадах прозорості, підзвітності та адаптивності до ризиків.

Список використаних джерел:

1. Трусова Н. В., Чкан І. О. Кіберзахист банківської системи України в умовах цифрових трансформацій. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. 2023. Том 1, № 47. С. 151–163. doi: 10.31388/2519-884X-2023-47-151-163.
2. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України: філософські детермінанти : монографія. Тернопіль : Тернопільський національний економічний університет, 2017. 358 с.
3. Пономаренко В. С., Киркач С. М., Плєсқун І. В., Лозинская О. И. Ризик-орієнтований підхід у первинному фінансовому моніторингу банків. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. № 3(34). С. 42–52. doi: 10.18371/fcaptr.v3i34.215357.
4. Головокова А., Крисанова Н., Добрик А. Підвищення ефективності діяльності банку шляхом управління витратами. *Review of transport economics and management*. 2021. № 5(21). С. 134–142. doi: 10.15802/rtem2021/241874.
5. Avgeri I., Dendramis Y., Louri H. The Single Supervisory Mechanism and its implications for the profitability of European banks. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*. 2021. Vol. 74. 101382. doi: 10.1016/j.intfin.2021.101382.
6. Carretta A., Farina V., Schwizer P. Risk culture and banking supervision. *Journal of Financial Regulation and Compliance*. 2017. Vol. 25, no. 2. P. 209–226. doi: 10.1108/jfrc-03-2016-0019.
7. Zuo L, Strauss J, Zuo L. The Digitalization Transformation of Commercial Banks and Its Impact on Sustainable Efficiency Improvements through Investment in Science and Technology. *Sustainability*. 2021. Vol. 13, no. 19. 11028. doi: 10.3390/su131911028
8. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III : станом на 28 квітня 2023 р.